

31 marca–21 kwietnia 2016

Pałac Kazimierzowski, Uniwersytet Warszawski

WYSTAWA

W CIENIU WOJNY

ZABYTKI SYRII I IRAKU W BADANIACH

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej

Uniwersytetu Warszawskiego

Wielka Kolumnada w Palmyrze

Badania w **Palmyrze** rozpoczął w 1959 r. prof. Kazimierz **Michałowski**. Przyciągnęła go magia tego antycznego miasta w oazie na Pustyni Syryjskiej.

Palmyra zawdzięczała swoje bogactwo dogodnemu położeniu na starożytnym „jedwabnym szlaku” i czerpaniu zysków z intratnego handlu pomiędzy krajami basenu Morza Śródziemnego a Persją i Dalekim Wschodem. W czasach swojej największej świetności (I–III w. n.e.) była gęsto zaludnionym miastem, z regularną siatką ulic i biegnącą przez jej środek imponującą Wielką Kolumnadą, przy której wznosiły się obiekty użyteczności publicznej: agora, teatr, termy oraz świątynie, w tym największa i najbardziej okazała budowla, świątynia **Bela**. Polskie badania, trwające nieprzerwanie do roku 2011, przyniosły wiele spektakularnych odkryć w samym mieście, a także poza nim, na miejskiej nekropoli. Jednym z najważniejszych było odsłonięcie **sanktuarium bogini Allat** wraz z posągami kultowym greckiej Ateny (utożsamianej z arabską Allat) oraz monumentalną płaskorzeźbą **Lwa**, która przez ponad 35 lat stała przed wejściem do Muzeum w Palmyrze. W 2015 roku została po raz kolejny zdewastowana. Istnieje jednak nadzieja, że uda się ją ponownie zrekonstruować. Sam budynek muzeum został zamieniony na kazamaty. Los zgromadzonych w przestrzeni muzealnej zabytków, w tym posągu Ateny, pozostawał nieznany do momentu odbicia miasta z rąk terrorystów. Posągowi celowo utracono głowę i rękę, a wiele innych bezpowrotnie zniszczono.

Rzeźba Ateny z sanktuarium Allat przez zniszczeniami

PRACE ARCHEOLOGICZNE I KONSERWATORSKIE
CENTRUM ARCHEOLOGII ŚRÓDZIEMNOMORSKIEJ UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO:

w **Syrii**: Hawarte, Palmyra, Tell Abu Hafur, Tell Amarna, Tell Arbid, Tell Djaşa al-Gharbi, Tell Qaramel, Tell Rad Shaqra

w **Iraku**: Bijan, Dorzecze górne Zabū, Hatra, Nemriak, Nimrud, M'lefaat, Masnaa, Tell Raffaana, Tell Rijim, Tell al-Saadiya.

Nieznany jest również los zabytków sztuki asyryjskiej z **Nimrud** w Iraku, z których część została zniszczona w spektakularny sposób przez fanatyków religijnych (paradoksalnie przetrwały te płaskorzeźby, które dawniej wywieziono do muzeów Europy i Ameryki oraz na rynek antykwaryczny).

Dzięki krótkiemu projektowi dokumentacyjno-wykopaliskowemu w latach 1974–1976 polskim specjalistom udało się odtworzyć reliefowy wystrój pałacu władców asyryjskich z IX w. p.n.e. Sporządzono wtedy dokładne plany pałacu, dokonując jednocześnie inwentaryzacji zachowanych na miejscu kamiennych płyt oraz ustalając lokalizację wielu reliefów wywiezionych stamtąd w przeszłości.

Dziedzictwo starożytne jest zagrożone także w czasach pokoju, przede wszystkim przez rozmaite programy rozwojowe. Od późnych lat 70. do połowy lat 90. najpierw Irak, a następnie Syria, podjęły wielkie inwestycje hydrologiczne na Tygrysie, Eufracie i ich dopływach. W wyniku budowy tam i powstania sztucznych zbiorników wodnych wiele stanowisk archeologicznych położonych wzdłuż dolin rzecznych znalazło się pod wodą. Zanim to jednak nastąpiło, polscy archeolodzy włączyli się do międzynarodowego programu **badania ratunkowych**. Zbadano i przekopano wówczas szereg stanowisk kryjących ruiny miast i osiedli, poszerzając znacząco wiedzę na temat kultur obecnych na **terenie północnej Mezopotamii** i rozwoju osadnictwa w tym regionie na przestrzeni dziejów. Polscy archeolodzy eksplorowali 10 stanowisk archeologicznych w ramach pięciu różnych projektów ratunkowych.

Do najbardziej spektakularnych odkryć należą: prahistoryczna wioska **Nemrik** – miejsce odnalezienia jednych z najstarszych znanych **wczesno-neolitycznych rzeźb**, potężnie **ufortyfikowana wioska** z okresu wczesnego brązu w **Tell Rad Shaqra** oraz **asyryjska forteca** na wyspie **Bijan**. Naturalną konsekwencją było rozpoczęcie nowych, już wieloletnich projektów, czego przykładem były wspólne polsko-syryjskie badania wykopaliskowe w **Tell Arbid** i **Tell Qaramel**.

Idol z Tell Rad Shaqra

Czasem o konieczności archeologicznej i konserwatorskiej interwencji decyduje przypadek, tak jak miało to miejsce w 1998 r. w Hawarte w Syrii. Polscy archeolodzy zostali tam zaangażowani do odkopania **podziemnego sanktuarium** indoirańskiego boga Mitry. Kolejną dekadę przeznaczono na żmudne prace wykopaliskowe i konserwatorskie, zabezpieczając zachowane na ścianach jaskini malowidła przedstawiające sceny z mitologii mitraickiej. Pozbawione dziś stałej fachowej opieki konserwatorskiej, stały się zagrożonym dziedzictwem.

Palmyra w Syrii, Hatra i Nimrud w Iraku – te nazwy przewijały się w ostatnich miesiącach przez serwisy informacyjne. To stanowiska archeologiczne, które padły ofiarą obecnego kryzysu na Bliskim Wschodzie. Jak wiele innych miejsc w Syrii i Iraku były badane przez misje Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW. O tych pracach opowiada wystawa

W CIENIU WOJNY. ZABYTEK SYRII I IRAKU W BADANIACH CENTRUM ARCHEOLOGII ŚRÓDZIEMNOMORSKIEJ UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO

Osią prezentacji jest pieczołowicie odtworzona na potrzeby wystawy makieta płaskorzeźby lwa chroniącego gazelę, symbolizującego azyl w przestrzeni sakralnej. Oryginalna rzeźba, odkryta i zrekonstruowana przez Polaków, przez 35 lat stanowiła międzynarodową wizytówkę Palmyry. Do niedawna istniały obawy, że uległa zniszczeniu, tymczasem najświeższe wieści z oswobodzonej w marcu Palmyry dają nadzieję, że da się ją ponownie orestaurować.

Wokół lwa rozciąga się panorama złożona z widoków stanowisk archeologicznych – Palmyry, Hatry, Nimrud, Hawarte, Tell Qaramel – na których polscy archeolodzy i konserwatorzy pracowali od ponad 50 lat, aż do zawieszenia prac w Iraku (1990 r.) i w Syrii (2011 r.). Na wielu z nich działania terrorystów i fanatyków, jak również zwyczajnych złodziei, pozostawiły niezatarte ślady.

Unikatowe dziedzictwo archeologiczne i historyczne ludzkości przestaje istnieć na naszych oczach. Pozostaje natomiast w archeologicznej i konserwatorskiej dokumentacji i opracowaniach, o czym przekonuje prezentowany w ośmiu aranżacjach wybór zabytków. Niektóre, jak wieże grobowe z Palmyry, płaskorzeźba lwa i rzeźba bogini Ateny, zostały zniszczone lub poważnie uszkodzone pod hasłami walki z bałwochwalstwem. Inne, pozabawione należytej opieki, skazane są na rabunek i dewastację.

Prezentowana wystawa odpowiada na apel UNESCO, aby poprzez przybliżenie historii i kultury Syrii i Iraku wspierać działania mające na celu ratowanie ich dziedzictwa, tak bardzo dziś zagrożonego. Jest jednocześnie okazją, aby przypomnieć osiągnięcia i badania polskich archeologów i konserwatorów na tych terenach.

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego prowadzi obecnie prace badawcze w ośmiu krajach na Bliskim Wschodzie: w Libanie, Jordanii, autonomicznym Regionie Kurdystanu w Iraku, Kuwejcie, Arabii Saudyjskiej, Omanie, Armenii oraz Gruzji. Projekty w Syrii i Iraku trwały jednak najdłużej. Dwa ze stanowisk, na których pracowaliśmy – Palmyra i Hatra – są wpisane na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO. Kilka znajduje się dziś na dnie zbiorników wodnych zbudowanych w ubiegłym już wieku na Tygrysie i Eufracie oraz ich dopływach. Inne, jak Tell Arbid, Tell Qaramel i Palmyra czekają na powrót archeologów w spokojniejszych czasach.

Na potrzeby wystawy i w odpowiedzi na apel UNESCO stworzyliśmy stronę internetową, www.heritage.pcma.uw.edu.pl, która zawiera podstawowe kompendium wiedzy na temat zabytków i stanowisk badanych przez Centrum w Syrii i Iraku. Jednocześnie daje dobitne świadectwo niezwyklej roli badań archeologicznych w zabezpieczeniu pamięci o czasach i kulturach minionych. Znajdujące się na wystawie kody QR poprowadzą ciekawych do szerszych informacji na temat poszczególnych zabytków i stanowisk archeologicznych oraz większego wyboru ilustracji.

Wystawę zorganizowało Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW we współpracy z Fundacją im. Kazimierza Michałowskiego.

Dziękujemy wszystkim naszym współpracownikom – archeologom, konserwatorom, architektom, dokumentalistom i przyjaciółom zabytków antycznych cywilizacji w Syrii i Iraku – za wsparcie i podzielenie się z nami swoją wiedzą i materiałami.

Wystawie towarzyszy konferencja

POLACY NA BLISKIM WSCHODZIE

współorganizowana przez Centrum oraz Instytut Archeologii UW (1-3 kwietnia 2016 r.). Poświęcona jest dyskusji i wymianie doświadczeń w zakresie działań nastawionych na ochronę i inwentaryzację dziedzictwa Syrii i Iraku oraz prezentację pełnego spektrum polskich badań na tym obszarze aż po dzień dzisiejszy.

Wystawę tę dedykujemy

KHALEDOWI AL-ASAADOWI (1934–2015)

Palmyreńczykowi.

Wieloletniemu dyrektorowi Muzeum Archeologicznego. Naszemu Przyjacielowi zamordowanemu w Palmyrze.

Dedykujemy ją również wszystkim znanym i bezimiennym obrońcom i opiekunom zabytków i stanowisk archeologicznych w Syrii i w Iraku.

organizatorzy:

partnerzy:

UW: Dwa stulecia. Dobry początek.

jubileusz 200-lecia UW:

patronat honorowy:

PREZYDENT RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ ANDRZEJ DUDA

współorganizator:

patronaty honorowe:

patronat medialny:

patroni medialni:

Wystawa jest dofinansowana z programu MKiDN: Dziedzictwo kulturowe – Wspieranie działań muzealnych.